

УДК 811.161.2'38

DOI 10.31654/2520-6966-2018-11f-93-105-117

А. І. Бондаренко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання української мови і літератури Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Темпоральний світ поетичного мовлення ХХ ст. (структурно-семантичний та семантико-прагматичний аспекти)

Актуальною проблемою семасіології й лінгвістики тексту є механізми побудови темпорального світу поетичного мовлення ХХ ст. Науковці кваліфікують можливі світи як словесно модельовані, модальні. У статті розглянуто проблему структури, семантики й прагматики темпорального універсуму поетичного мовлення ХХ ст. Визначено експліцитні й імпліцитні часові маркери, зокрема компоненти мікрополя "суспільно-історичний час", у структурно-семантичному плані. Проаналізовано побудову образів з імпліцитним темпоральним компонентом на основі загальних і власних назв. Вивчено мовленнєві механізми алетичної, аксіологічної й епістемічної модальності словесних образів часу.

Ключові слова: *можливі світи, темпоральний світ, поетичне мовлення, алетична модальність, аксіологічна модальність, епістемічна модальність.*

Створення вчення про *можливі світи*, які в науці ще мають назви *фіктивних* (О. Кагановська), *конструйованих* (Н. Арутюнова), означає семантичний розгляд, причому мовленнєві механізми утворення таких універсумів досі не вивчені. Семантика можливих світів – це напрям логічної семантики, який поєднує теорії сенсу й референції [10, с. 635]. Концепцію можливих світів розвинуто в працях із поезики, когнітології, які належать американським, російським й українським ученим. Актуальною в межах указаної теорії є проблема референтності та модальності компонентів модельованих світів поетичного мовлення.

Увагу вітчизняних лінгвістів привертають можливі світи, сформовані в прозових і поетичних текстах. Дисертація О. Семенець "Лінгвістична синергетика ідіолекту Євгена Маланюка" містить аналіз рис поетичного мовлення цього письменника з позиції семантики можливих світів, зокрема вивчення модальності ключових елементів його ідіостилю [11]. Учені стверджують, що модальні площини виявляються на різних рівнях організації художнього цілого. У дисертації

Ю. Обелець "Темпоральна структура можливих світів художнього тексту" (2006) темпоральний універсум схарактеризовано як багаторушній, мікро- та макрорівневий [8]. Лінгвісти стверджують, що модельовані світи є ієрархічно організованими. Природним є те, що в ході розгляду цих універсумів певні їхні маркери постають як центральні, домінантні. О. Кагановська, наприклад, вивчає роль дейктичних засобів у формуванні семантичного простору прозового твору як фіктивного світу [5].

Носії семантики можливих світів науковці групують за типологічним принципом. У працях американської дослідниці М. Раян здійснено класифікацію аналізованих універсумів за типом модальності (деонтична презентує світ обов'язку, епістемічна – знання, аксіологічна – вартостей, алетична – істинності) [14]. Монографію російського мовознавця А. Бабушкіна "Можливі світи" в семантичному просторі мови" присвячено опису таких модальних площин, як світ утрачених можливостей, чужих ролей, альтернативних, регламентованих дій, ірреальний світ, антисвіт та ін. [2].

Теорія можливих світів постає у світлі когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики. У монографії української дослідниці О. Селіванової "Світ свідомості в мові" один із розділів ("Світ тексту") присвячено проблемам методики когнітивного моделювання та реконструкції художніх текстів, які здійснено на основі ментапсихонетичного комплексу, що має пропозитивну, модусну й асоціативно-термінальну частини [9]. На нашу думку, така модель є найбільш місткою й тому відкриває широкі можливості для когнітивних досліджень: у ній ураховано й об'єктивний, і суб'єктивний зміст мовленнєвих одиниць. Твердження вчених про те, що маркери можливих світів неоднорідні, є цілком підставним. Л. Белехова створює конструкт, за допомогою якого одиниці поетичного мовлення постають у генеалогічному світлі, й у колективній монографії "Мова та простір: проблеми онтології й епістемології" (2011) наведуть результати вивчення архетипних, стереотипних, ідіотипних та генотипних образів [3].

Виділення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Розглянуті праці репрезентують розв'язання питань, важливих у теорії семантики можливих світів. Для нашої розвідки важливим є те, що серед них першочергову роль відведено розгляду вербальних механізмів утворення та функціонування модальних площин. У цьому світлі темпоральний світ поетичного мовлення ХХ ст. потребує вивчення за допомогою семасіологічних методів. Актуальність цієї статті пов'язуємо з необхідністю розгляду згаданого словесно-художнього та логіко-поняттєвого явища. Мета дослідження – здійснити

опис загальних закономірностей структурування та функціонування маркерів темпорального світу поетичного мовлення ХХ ст. Завдання – вивчити його структурно-семантичну та семантико-прагматичну моделі на основі словесних образів суспільно-історичного часу, які з'явилися впродовж епохи, буттєво значущої для українського народу.

Фрагменти цілісного універсуму мовознавці зазвичай кваліфікують як окремі "світи", тому терміноутворення *темпоральний світ поетичного мовлення* вважаємо цілком умотивованим. Важливими для розуміння змісту цього терміна є відомості про те, що в поетичних текстах не скопійовано дійсність, а створено неповторний словесно-художній універсум. Осібність певної буттєвої сфери як окремого світу пов'язуємо з особливостями вербальних маркерів, закріплених за нею [13]. Специфіку темпорального світу становлять поетичні, тобто спрямовані на естетично вагому мовотворчість, мовленнєві засоби. Аналізоване терміноутворення заслуговує на існування, оскільки його форма є не лише лаконічнішою, а й семантично прозорішою порівняно з вербальною оболонкою сполучення *темпоральний фрагмент поетичної картини світу*. Такий термін підтримує уявлення про неміметичний (ненаслідувальний) характер художнього мовлення.

Тому *темпоральний світ поетичного мовлення* потрібно розглядати як конструкт, який утворюють лінгвостилістичні засоби, що мають часову семантику й виявляють образно-естетичні та пов'язані з ними комунікативно-прагматичні характеристики [4]. Виходячи з цього, звернемо увагу на закономірності побудови його структурно-семантичної та семантико-прагматичної моделей.

Основою моделювання темпорального світу поетичного мовлення ХХ ст., зокрема мікрополя суспільно-історичного часу, є відношення референтних сфер, які становлять його структуру. Референти – це реалії, з якими співвіднесено мовленнєві одиниці, а референцію зазвичай розглядають як зв'язок мовленнєвих елементів із позначуваними об'єктами дійсності [10, с. 619]. Аналіз експліцитних маркерів виявляє, що вказані сфери темпорального світу співвідносні з реальністю, проте їх сформовано як різнорідні, тому що одні з них є поняттєвими, а інші – предметними. Першу репрезентують такі одиниці: мовні знаки суспільно-історичного часу (*історія, революція, голод*); астрономічного (*епоха, вік, століття, тисячоліття*); природно-космічного (*жовтень, квітень, весна, літо, доба*), а також назва із загальним темпоральним значенням *час*. Використання вказаних елементів, які пов'язано з різними часовими шкалами (подією, природно-циклічною, астрономічним виміром), як основи маркерів

історії пояснюємо незначною кількістю в українській мові спеціалізованих лексико-семантичних форм на позначення історичних змін. Оскільки ж часові номінації не мають матеріальних референтів, то художню інформацію про суспільні події продукують завдяки контекстуальній взаємодії слів часової групи переважно з лексикою, яка належить до предметних субсфер ("людина" та "довкілля"), що і є, власне, способом одивнення, який формує фікціональність темпорального світу. Якщо за основу кореферентності взяти кореляцію мікрообразів часу з певними історичними моментами, то можна твердити, що такі маркери пов'язано зі знаковими подіями української історії. Аналізовані мікрообрази кореферентно співвіднесено з добою революції, громадянської війни (*революціє – зранена Сольвейг* (М. Йогансен); *епоха наша вітряна* (П. Тичина); голодомору (*дітям на сопілку грає голий голод* (Юрій Клен); *трупи клав на вози тридцять третій рочок* (М. Холодний); *травень тридцять третього ходить без лопати* (Ю. Тарнавський); репресивних заходів влади (*перпетуум мобіле історії: мої убивці – правнуки твоїх* (Л. Костенко); *епоха наша – і сувора, і трагедійна, і велична* (І. Світличний); чорнобильської катастрофи (*час уже пахне полином* (Р. Лиша)). Референтні зв'язки таких маркерів засвідчує семантика асоціатив історичного часу й підтримує контекст доби створення відповідних поезій. Низку часових маркерів асоційовано не з конкретними суспільно-політичними подіями, а з осмисленням національної історії в цілому: вони мають історіософський зміст, і їхню основу становить лексика на позначення значних часових проміжків: *Над двадцятим віком – кукіль та Персифаль* (П. Тичина) (*Персифаль* – ім'я лицаря, що спокутує гріхи людства, героя "Сказання про Грааль" К. де Труа). *Лице лупається з сорому від твоєї порнографічної історії* (Ю. Тарнавський). Наявність багатьох словесно-художніх версій тих самих історичних подій спричинює утворення модального контексту.

Аналізовані словесні образи містять не лише асоціативно-образну, а й модусну інформацію про українську історію, закладену в програмі комунікативної спрямованості художніх текстів. Категорія модальності перебуває на перетині інтересів філософії, логіки, звідки її запозичено в лінгвістику, де пов'язано з оцінкою вербальних засобів у їхньому відношенні до дійсних реалій та співвіднесено з суб'єктивним ставленням мовців. Взаємодія мовних знаків референтно неоднорідних сфер стимулює механізми алетичної модальності експліцитних маркерів суспільних подій. Останню пов'язано з площиною уяви, фантазії, невід'ємною від дієгетичної, ненасліду-

вальної природи поетичного мовлення ХХ ст. Завдяки цій модальності поняття історії наближено, наприклад, до об'єктів, наділених аудіальними, візуальними, дотиковими й іншими характеристиками (*марші часу крицєві* (М. Зеров); *готичні застигають дні* (Є. Маланюк); *століття, закрєне з воєн і боєнь* (О. Забужко)). У такий спосіб сформовано уявлення про темпоральний світ, в утворенні якого помітною є роль зорових, слухових й інших аналізаторів.

Відповідно до гносеологічних закономірностей, невідоме осмислюють завдяки відомим, пізнаваним суб'єктам та об'єктам дійсності. У часі відшукано властивості, спільні з людиною: його розглянуто крізь призму її дій та рис (пор. у мовному узусі: *час не жде, час іде*). Поняття історії антропоморфізовано, у ній виявлено кратологічну сутність. У такий спосіб сформовано мотиваційну паралель *історичний час – кат: часе мій! О жорстокий! І весь в крові* (Є. Плужник). *Двадцятий вік на закривавлену правицю надяг залізну рукавицю* (Юрій Клен). *Епоха ламає іще в колісці геніям хребти* (Л. Костенко). Наведені словесно-художні утворення співвіднесено з концепцією темпорального у філософському дискурсі (екзистенціалізмі). Згідно із цією концепцією, час має необмежену владу над людською істотою (пор. в А. Камю: "Вона (людина – А.Б.) належить часу і з жахом усвідомлює, що час – її найлютіший ворог" [6, с. 30]). Структура поетичних текстів українських письменників (Є. Маланюка, Є. Плужника, Б. Бойчука, Ю. Тарнавського та ін.) репрезентує екзистенційний напрямок у літературі, що також накладає відбиток на семантику темпоральних маркерів. Проте ця філософія існує як прецедентний текст лише для деяких творів українських письменників. Тому семантичні точки дотику філософського та поетичного дискурсів визначає насамперед контекст національно-історичного часу ХХ ст., упродовж якого відбувалися війни, революція, голодомор, чорнобильська катастрофа. Уявлення про суспільно-політичні події перебувають в основі й іншої мотиваційної паралелі (*історичний час – жертва*): *Дні висять на шибеницях і вітріють* (Б. Бойчук). *Зброєю згвалтовані віки* (Є. Плужник). *Довкола – розтерзані дні* (Д. Фальківський). Словесно-художній спосіб осмислення суспільних змін має оцінно різновекторну, тобто архетипну, природу: історія постає як двовимірна сила.

У процесі утворення мікрообразів часу розгорнуто сполучуваність темпоральної лексики зі словами оцінного змісту, що сприяє формуванню аксіологічної семантики. Експліцитні темпоральні маркери є носіями негативної телеологічної оцінки (*О мряко неповторної доби* (Олег Ольжич). *Мором і скукою – море століть* (Б. Рубчак);

сенсорно-естетичної та емотивної ("неприємний", відразливий"): *Псами виють епохи* (Є. Маланюк). *День давися голодом і глодом* (Б. Бойчук); утилітарної (поняттєвий оператор "несприятливий"): *Доба жорстока і почварна* (Ю. Клен). *Вдарить час нещадний, мов поличник* (Є. Маланюк)). Репертуар означених операторів описано в працях з аксіологічної модальності, які належать Н. Арутюновій. Ми розглядаємо актуалізацію таких понять в інтегративній семантиці словесних образів.

На відміну від часових маркерів з експліцитним темпоральним компонентом, які функціонують у поетичних текстах упродовж усього століття, імпліцитні репрезентує віршове мовлення 20–30-х та 60–80-х років, що пояснюємо історичним контекстом громадянської війни, репресивних заходів влади та чорнобильською катастрофою. Якщо в основі перших перебувають лексичні одиниці, що містять сему "темпоральне" в семантичному ядрі, то другі сформовано внаслідок використання одиниць, які актуалізують часову семантику в певному контекстуальному оточенні. Темпоральний світ поетичного мовлення, в основі якого перебувають інші, поза темпоральною, групи лексики, вибудовано за моделлю актуального життєвого простору. Ю. Степанов, який вивчав референтний аспект формування можливих світів, указував на основний механізм утворення цих універсумів – перенесення рис "свого" (знайомого, освоєного) світу на інші уявні простори [12, с. 11].

У фокусі мікрополя суспільно-історичного часу постають суб'єкти історичної діяльності (пор. вторинні номінації *раб*, *яничар*, які формують уявлення про брак державотворчих прагнень, неповагу до національно-історичних вартостей, а також *хазяїн*, *господар*, пов'язані з ідеєю державності нації): *І глянеш, як хазяїн домовитий, по своїй хаті і по своїм полі* (І. Франко). *У яничари пруть, ягнята, і нікому меча підняти* (І. Світличний). Функціонування загальних назв у складі мікροобразів історії як символів пояснюємо тим, що завдяки поняттєвій місткості останні вербалізують поняття світоглядного й оцінного змісту.

В основі маркерів історії з імпліцитним темпоральним компонентом перебувають не лише загальні, а й власні назви. Ідеться про антропоніми та міфоантропоніми (імена історичних діячів, митців, персонажів літературних творів). Актуалізовано, зокрема, оніми книжної дійсності, які вказують інші просторові орієнтири, ніж ті, які характеризують події національної історії й сучасниками яких були автори поезій. Це надає маркерам історичного часу зі власними іменами статусу фікціональності, сформованого завдяки вербально

фіксованому темпорально-локативному зсуву в поетичній картині світу. За допомогою словесних образів часу, до яких належать такі оніми, художньо інтерпретовано певні суспільні події, а також схарактеризовано суб'єктів історичного процесу (пор.: *Мазепа, Василь (Стус), Достоевський, Гамлет, Месія, Марія, Пілат, Юда* та ін.): *Зіспівалося на один глас велике і мале православ'я вінценосців славити мазеп проклинати* (І. Калинець). *Позбулися Достоевських. Черга тепер чия?* (І. Світличний). Використання цих онімів як основи мікрообразів часу відбувається тому, що власні назви мають сформований асоціативний та оцінний ореоли, а отже, і значний естетичний, комунікативно-прагматичний потенціал (унаслідок тривалого перебування в дискурсивному просторі лінгвокультури). Маркери історії акцентовано аксіологічно: *Калиною, завітлюю об Різді, ти повернувся, Василю, на Україну: тут сьогодні справджуються твої слова* (В. Герасим'юк). *Знову себе продаємо юдо найпродажніший* (І. Калинець). *Од радіації Пілат вмиває руки* (І. Драч). Як бачимо з наведених прикладів, за допомогою антропоніма *Василь (Стус)* у поетичному дискурсі В. Герасим'юка розгорнуто уявлення про позитивні суспільні зміни (пробудження національної самосвідомості українців), а онім *Юда* в художньому мовомисленні І. Калинця використано для негативної характеристики представників національної спільноти в добу репресій.

Загалом темпоральний світ поетичного мовлення сформовано з огляду на риси й дійсності, і простору книжності, зокрема Святого Письма (пор.: *Не покинь закляту, розп'яту країну* (Тодось Осьмачка). *Чимчикує із раю репресована Єва* (Л. Костенко). *На лицарському п'єдесталі – в терновім німбі голова* (І. Світличний). В основі словообразів історії перебувають мовні сигнали матеріальних і духовних вартостей національної культури.

Використання вербальних знаків історичної географії засвідчує актуалізацію історичної пам'яті. Серед них натрапляємо на топоніми сакрального скрипту, тому що й священна (біблійна), і світська (національна) історії драматичні. У відповідному контекстуальному оточенні в семантичній структурі власних назв актуалізовано поняття суспільно-політичного змісту, що й створює підґрунтя їхньої семантичної адаптації в складі мікрообразів суспільно-історичного часу. Скажімо, оронім *Голгофа* символізує історичні випробування, за астіонімом *Петербург* постає поняття імперського панування, а потамонім *Дніпро* формує уявлення про український народ, його дії (чи, навпаки, бездіяльність, суспільну пасивність) у певні історичні моменти: *Розп'яв хтось правду на Голгофі знов* (Тодось Осьмачка).

Божевільний деміург створив кубло гнилих утопій з туману й крові – Петербург (Є. Маланюк). *Ревом німим захлинувся Дніпро* (В. Стус).

Образи з імпліцитним темпоральним компонентом, основу яких становлять загальні назви, є носіями алетичної модальності, створеної на основі референційного зміщення в темпоральному світі поетичного мовлення. Цей зсув відбувається тому, що в словесно-художніх структурах порушено усталену кореляцію означуваних й означників, що спричинює інтерференцію віддалених поняттєвих сфер унаслідок семантичної взаємодії їхніх елементів. Ідеться про семіосфери реального та біблійного світів (*Помолимось за тих співців, які за хліб і чай виспівують нам пекло, наче рай* (Юрій Клен)); різних історичних епох (*Лиш потурнаки й яничари* (Є. Маланюк)); мирної праці та збройних протистоянь (*Стали ціпи молотити, молотити-гуркотіти, людський колос нищить-бити* (А. Казка)); природного (рослинного й тваринного) світу й простору морально-етичних вартостей (*Нема людей – лиш звірі, вовки лиш сіроманці. Брат на брата, зброю в груди* (Тодось Осьмачка)) та ін.

Оніми, які в мовному узусі вказують на конкретних осіб, у поетичному темпоральному світі вжито в множині, що також засвідчує їхню алетичну модальність: *Барикади совісті – проти берій* (Л. Костенко). *Останнього вінка останній із сосюр зодяг у домовину* (І. Калинець). *Шануймось, друзі-побратими, за Ярославнами святими* (І. Світличний).

Топонімічні назви – прецедентні імена (астіоніми, комоніми, потамоніми, ороніми та ін., враховуючи й власні назви, які походять зі Святого Письма) є мовними знаками національно-історичних випробувань (пор.: *Росія, Чорнобиль, Коліма, Берестечко, Дніпро, Голгофа*): *О коронована Росіє! Батіг і пряник у руці* (Б. Нечерда). *І світ обступає стокрик – Коліма* (В. Стус). Тому за ними закріплено поняття аксіологічного змісту, сформовані в лінгвокультурному культурному кодї нації: *Над Чорнобилем – тінь Гірошими* (М. Тарнавська). *І в крові, на Голгофі, в муках узрять нас* (Є. Плужник). Це пояснює використання таких онімів у ролі носіїв аксіологічної модальності, яку пов'язано переважно з негативною телеологічною й морально-етичною оцінками, що скріплюють тропеїчні синтагми: *Збіглися чорносотенні киеви що воно є* (І. Калинець). *Каже хохол Днєпр, що понесе й радіоактивність на своїй спині* (Ю. Тарнавський). Ці словообрази референційно співвіднесено з добою репресій (пор. семантику слова *чорносотенний*) та чорнобильською трагедією (пор. лексему *радіоактивний*).

Міфоантропоніми в поетичному мовленні вжито на окреслення панхронічних рис національно-історичного часу. Отож мовні знаки книжного світу Святого Письма актуалізовано з огляду на їхні оцінні характеристики, основу для маркерів українського суспільного буття, суголосного за своєю антигуманною сутністю біблійним подіям (пор. у Є. Маланюка про революцію та громадянську війну: *Страшної Біблії доба: А хустка збилась так на голові, що лисиною світиш, Божа Мати* (І. Драч). *Ти є Месія, котрий терпить муки за гріх сусідський, за криваве зло* (М. Руденко). Однак темпоральний світ поетичного мовлення є відмінним як від реального, так і від біблійного універсумів. Наприклад, у художньому мовомисленні Л. Костенко оніми *Понтій* та *Пілат* референтно розщеплено (*Від брата до брата ходжу – як від Понтія до Пілата*), а власну назву *Пілат* ужито в множині, й вона вказує – як об'єкт антономазії – на негативне суспільне явище (*Христос не знаю, може, де і є, зате в очах рябіє від пілатів*).

Мовні знаки фольклорного та книжного світів (Святого Письма, давньогрецької міфології, творів української й зарубіжної класики, історіографічних джерел та ін.) у складі часових маркерів контекстуально взаємодіють із лексикою, яку референтно співвіднесено з реальністю. Тому можна стверджувати, що мікрообрази історичного часу з імпліцитним темпоральним компонентом утворено за допомогою онтологічно різнорідних мовних знаків. Така побудова вносить у художню комунікацію, яку опосередковують поетичні тексти, референтну напруженість. Наприклад, антропоніми та міфоніми, джерелом яких є літературні твори, використано як семантичні точки дотику та взаємопроникнення реальної й книжної дійсності, які виявляють закономірності української історії: *З дітьми зарізаними на плечі знов діти Гонтові й Залізнякаві* (В. Герасим'юк). *Підніміть повіки Вія-малороса* (І. Римарук).

Оніми, джерелом яких є давньогрецька міфологія, у складі мікрообразів часу сигналізують про риси суспільних подій, і їхню роль у побудові темпорального світу зумовлюють насамперед модусні особливості. Дистрибутивні відношення одиниць модельованого світу визначають словесно-художню версію національного буття (пор. семантику міфоантропоніма *Кліо* – музи історії), яке постає абсурдним (пор. зміст оніма *Сізіф*), драматичним (пор. асоціативний ореол імен *Анромаха* та *Гекуба*, які символізують горе дружини, матері), таким, у якому немає місця справедливості, правосуддю (пор. символіку власної назви *Феміда*): *І вже ридають – плачуть Андромахи по селах і містах* (Юрій Клен). *А все-таки ти – тільки*

корч істерії, Кліо (Б. Рубчак). *Гекуб ґвалтують – ось конечна суть* (І. Світличний). *Скільки Колимських Сізіфів вчорнілим снігів'ям чорніли у лабіринтах власної свободи* (С. Сапеляк).

Мікрообрази часу з імпліцитним темпоральним компонентом наділено також епістемічною модальністю: загальні назви, які перебувають в основі маркерів історії, використано як символічні, а зміст символів відомий лінгвокультурній спільноті: *Були жнива, були жнива, заросилась кров'ю нива* (А. Казка). *Нехай зі шкіри богове лізуть, на моїм горбу не в'їдуть в рай* (І. Світличний). Власні ж назви перебувають у складі мікрообразів часу як конотативно збагачені мовні знаки лінгвокультури: *Чорні лелеки летять із Чорнобиля. Чорні лелеки із білою кров'ю* (М. Холодний). *Атомний Вій опустив бетонні повіки* (Л. Костенко). Згадані групи назв містять пресупозитивні знання у вигляді сем, на основі яких утворено асоціативні константи, що забезпечують спільність у передаванні та сприйнятті мовного й культурного кодів одиниць, на основі яких утворено мікрообрази часу: *Бачу, бачу твою Голгофу і звідціль, з моїх мертвих меж* (Є. Маланюк). *Ой а цих Ярославен самих ждуть із темниць* (І. Калинець).

Як бачимо, специфіку темпорального світу поетичного мовлення ХХ ст. визначає взаємодія в складі часових маркерів елементів віддалених референтних сфер. Компоненти субсфери "темпоральне", які перебувають в основі мікрообразів історії, співвіднесено зі змістом поняття "час" насамперед через їхню екстенціональну структуру (поняттєвий обсяг номінацій), а одиниці інших референтних сфер – через інтенціональну (зміст понять). У досліджуваному універсумі значну вагу мають компоненти символічного, лінгвокультурного й логоепістемічного плану, які співвіднесено з ідеєю історії імпліцитно. Семантичні особливості маркерів історичного часу визначають їхню модальність, яку стимулюють такі чинники: взаємодія елементів різнорідних референтних сфер, асиметрія означуваного й означника, інтегрування за допомогою аксіологічних операторів, а також актуалізація в інтегративній структурі мікрообразів історії пресупозитивних семантичних елементів.

Виходячи з наведених висновків, можна окреслити перспективу подальших досліджень, пов'язаних із феноменом темпорального світу поетичного мовлення ХХ ст. По-перше, розглянуті моделі необхідно пов'язати з когнітивно-семантичними характеристиками часових маркерів, що дасть змогу створити системне бачення аналізованого явища. По-друге, заслуговує на увагу розгляд цього універсуму не лише як колективного, а й індивідуального, тобто ідіостильового явища.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. Москва: Языки русской культуры, 1998. 896 с.
2. Бабушкин А. П. "Возможные миры" в семантическом пространстве языка: монография. Воронеж: ВГУ, 2001. 86 с.
3. Белехова Л. И. Образное пространство американской поэзии. *Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии*: монография. Нежин: Издательство НДУ имени Николая Гоголя, 2011. С. 349–382.
4. Бондаренко А. Темпоральність у поетичній мові ХХ століття: монографія. Ніжин: ПП Лисенко М. Москва, 2013. 359 с.
5. Кагановська О. М. Функція дейксису у формуванні семантичного простору художнього твору. *Мова. Людина. Світ. До 70-річчя професора М. Кочергана*: збірник наукових статей / відп. ред. Тараненко О. О. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2006. С. 170–178.
6. Камю А. Абсурдное рассуждение. *Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство* / пер. с фр. Москва: Политиздат, 1990. С. 24–60.
7. Лазебник Ю. С., Ярмак В. И. Поэзия XX века: Слово, текст, мир. Київ: Наукова думка, 1992. 144 с.
8. Обелець Ю. А. Темпоральна структура можливих світів художнього тексту (на матеріалі англломовної прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 "Германські мови". Одеса, 2006. 22 с.
9. Селіванова О. Світ свідомості в мові: монографія. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
11. Семенець О. О. Лінгвістична синергетика ідіолекту Євгена Маланюка: автореф. дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 "Українська мова". Київ, 2005. 36 с.
12. Степанов Ю. С. Пространство и миры – новый, "воображаемый", "ментальный" и прочие. *Философия языка: в границах и вне границ*. Международная серия монографий. Харьков: Око, 1994. Т. 2. С. 3–18.
13. Bondarenko A. I. Temporal world of poetic language defining the scope of the term. *European applied sciences*. 2013. № 6–2. P. 61–64.
14. Rayan M.-I. The hpragmatics of Personal and Impersonal Fiction. Bloomington, 1981. 186 p.

References

1. Arutunova N. D. Yazyk i mir cheloveka. M.: Yazyki russoj kultury, 1998. 896 s.
2. Babushkin A. P. "Vozmozhnyye miry" v semanticheskom prostranstve yazyka: monografiya. Voronezh: VGU, 2001. 86 s.
3. Belehova L. I. Obraznoye prostranstvo amerikanskoj poezii. *Yazyk i prostranstvo: problemy ontologii i epistemologii*: monografiya. Nегyn: Izdatelstvo NDU imeni Nikolaja Gogola, 2011. S. 349 382.
4. Bondarenko A. Temporalnist u poetychnij movi XX st.: monografiya. Nigyn: P. P. Lysenko M. M., 2013. 359 s.

5. Kaganovka O. M. Fynktsiya deiksysu u formuvanni semantychnogo prostoru hudogniogo tvor. *Mova. Ludyna. Svit. Do 70-richcha profesora Kochergana*: zbirnyk naukovykh statej: vidp. red. Taranenko O.O.
6. Kamu A. Absurdnoye rassuzhdeniye. *Kamu A. Buntujushchyy chelovek*. Filosofiya. Politika. Iskusstvo: [per. s fr.]. M.: Politizdat, 1990. S. 24–60.
7. Lazebnik Y.S., Yarmak V.I. Poeziya XX vieka: slovo, tekst, mir K.: Naukova dumka, 1992. 144 s.
8. Obelets Y. A. Temporalna struktura mozhylyvykh svitiv hudogniogo tekstu (na materialy anglomovnoyi prozy): autoreferat dys....kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 – "Hermanski movy". Odesa, 2006. 22 s.
9. Selivanova O. Svit svidomosti v movi: monografiya. Cherkasy: Y. Chabanenko, 2012. 488 s.
10. Selivanova O. O. Suchasna lingvistika: terminologichna entsyklopediya. Poltava: Dovkillia, 2006. – 716 c.
11. Semenets O. O. Linguistychna synergetyka idiolektu Yevgena Malanuka: autoreferat dys....dokt. filol. nauk : spets. 10.02.01 "Ukrainska mova". K., 2006. 36 s.
12. Stepanov Y. S. Prostranstvo I miry – novyy, "voobrazhayemyy", "mentalnyy" I prochiye. *Philosophiya yazyka: v granitsah I bez granits*.
13. Mejdunarodnaya seriya monographiy. Harkov: Oko, 1994. T. 2. S. 3–18.
14. Bondarenko A.I. Temporal world of poetic language defining the scope of the term. *European applied sciences*. 2013. № 6–2. P. 61–64.
15. Rayan M.-I. The hpragmatics of Personal and Impersonal Fiction. Bloomington, 1981. 186 p.

А. И. Бондаренко

кандидат филологических наук, доцент кафедры методики преподавания украинского языка и литературы Нежинского государственного университета имени Николая Гоголя

Темпоральный мир поэтической речи XX в. (структурно-семантический и семантико-прагматический аспекты)

Структурные механизмы темпорального мира поэтической речи XX в. – актуальная проблема семасиологии и лингвистики текста. Ученые квалифицируют возможные миры как словесно моделированные, модальные. В статье рассмотрена проблема структуры, семантики и прагматики темпорального универсума поэтической речи XX в. Определены эксплицитные, имплицитные темпоральные маркеры, в частности компоненты микрополя "общественно-историческое время", в структурно-семантическом плане. Рассмотрено построение словесных образов с имплицитным темпоральным компонентом на основе имен нарицательных и собственных. Изучены речевые механизмы алетической, аксиологической, эпистемической модальности словесных образов времени.

Ключевые слова: возможные миры, темпоральный мир, поэтическая речь, алетическая модальность, аксиологическая модальность, эпистемическая модальность.

A. I. Bondarenko

Doctor of Philologi, Professor of the Department of teaching of the Ukrainian language and literature Nizhyn Mykola Gogol State University

Temporal world of the XX century poetic language (structural-semantic and semantic-pragmatic aspect)

One of the current problems in semasiology and text linguistics concerns the mechanisms of construction of the temporal world in the 20th – century poetic language. The study examines the problem of structure, semantics and pragmatics of the temporal world in the poetic language of the XX century. The article defines explicit and implicit time markers, including the constituents of the "social and historic time" microfield. It also focuses on the language mechanisms of forming their alethic, axiological and epistemic modality. In order to achieve this purpose, we use methods developed in the framework of semasiology and text linguistics: componential, distributive and contextological analysis, as well as the procedure for modeling of the semantic field and contextological interpretation.

The present article addresses verbal images of time with explicit and implicit temporal components. The former are based on the words of the temporal group, while the latter are based on common and proper names which constitute linguocultural symbols. The author argues that the interaction of distant referential spheres within temporal markers defines the unique character of the 20th – century poetic language. The components of the subsphere of the "temporal" which form the basis of historical microimages are correlated with the content of the concept of time through their extensional structure (semantic scope of nominations), whereas units of other referential spheres are correlated with it through their intensional structure (content of the concept). The semantic features of the markers of historical time determine their modality. The latter is also stimulated by the following factors: interaction between elements of diverse referential spheres, asymmetry of the signified and the signifier, integration with the help of axiological operators as well as the actualization of presuppositional semantic elements within the integrative structure of the microimages of history.

Key words: possible worlds, temporal world, poetic language, alethic modality, axiological modality, epistemic modality.